

vezésében, ugyanakkor kicsit túlzásnak tűnnek a pozitív jelzők: határozottság, magabiztosság, önbizalom és bátorság.

Mindvégig nagyon informatívak és értékesek a szerző által írt összegzések, melyek rávilágítanak az összefüggésekre és felvázolják az egyes események mögött a jellemző tendenciákat. Ugyanakkor nagyon jól kihasználta a lábjegyzetek adta lehetőségeket is: idézte az elemzett szövegeket, valamint bővebb tájékoztatást nyújtott az események háttéréről, mellyel hitelesítette a főszövegben tett megállapításait. Bemutatta más történészek nézeteit, s világos, logikus érveléssel fejtette ki saját álláspontját.

A könyv mellékleteként esetleg bekerülhettek volna még a konferencia kiadványaiból a megyei, városi nemzetőrnévsorok, és szerepelhetne néhány nemzetőrökről készült fénykép is. Mindezen apróságok felsorolása a recenzens kötelessége, hiányuk azonban nem von le a kötet értékéből, melyet a történészek és a téma iránt érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatnak.

Marschal Adrienn

MAGYAR OKTÓBER

(magyaroktober.hu)

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc online térképes adatbázisa

Az Országos Széchenyi Könyvtár (OSzK) szándéka egy olyan új virtuális közgyűjtemény létrehozására irányult, amely tartalmazná különböző levéltárak, könyvtárak, kutatóintézetek, sajtó- és filmarchívumok 1956-os vonatkozású dokumentumait. A jelenlegi verzió azonban alapvetően a Magyar Nemzeti Filmarchívum és az Open Society Archives digitalizált filmjeire, a Fortepan fényképeire, a Szabad Európa Rádió hanganyagaira épül. A honlap felsorolja a további közreműködő intézményeket is, ezek közül az Associated Press feldolgozott filmjei érdemelnek említést. A gyűjteményhez elvileg várják további közgyűjtemények csatlakozását is – ezzel a felhívással elkerülve, hogy a használó számon kérje a többi szóba jöhető adatörző hely (Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum, Budapest Főváros Levéltára fényképgyűjteményei) és azok anyagának hiányát. A munkában közreműködő munkatársak között többen az OSzK 1956-os Intézet dolgozói, de maga a könyvtári osztály nincs nevesítve, mint létrehozó.

Az online adatbázisban térkép alapján, illetve szabad szavas kereséssel lehet kutatni. A térkép a Google közismert szolgáltatására épül, méretaránya tetszőlegesen módosítható. A térképen láthatjuk, hogy az adott földrajzi helyhez hány filmrészlet, illetve fénykép tartozik. Túl nagy nagyítás esetén azonban a filmek, fotók ikonja „elcsúszik”, a valódi helytől elszakad. Minden filmhez, fényképhez tartozik egy szűkszavú szöveges leírás is. A szerkesztők feltüntették azokat a kulcsszavakat is, amelyek szerintük a leginkább jellemzőek az adott dokumentumra.

Az egy helyszínhez köthető filmeket összekapcsolták, így gyakran különböző archívumokban őrzött, olykor pár másodperces felvételrészletek kerültek egymás mellé. Zavaró, hogy ezeknek a snitteknek a vetítése egymás után történik, és nehéz visszaállni mondjuk egy nyolc részből álló sorozatnak a felhasználó figyelmét felkeltő harmadik részére.

Minden fotónak, filmrészletnek van egy kissé általánosnak tűnő címe. Ezt azért érdemes a felhasználónak lejegyeznie, mert ezek a dokumentumok nem rendelkeznek egyedi azonosítóval, tehát a visszakeresésük igencsak nehézkes. Érdemes lett volna egy négy-

jegyű filmes azonosítót használni, illetve a Fortepan fényképek esetén az eredeti ötjegyű azonosítót feltüntetni. Nagyon időigényes például a forradalom idején rengeteg képet készítő Nagy Gyula Fortepan fényképeit visszakeresni az eredeti honlapon található sok száz felvétele közül, pedig későbbi hivatkozás során azt megkívánják a digitális fénykép-gyűjtemény szerkesztői. Ráadásul nem valamennyi 1956-os Fortepan felvétel került fel a vizsgált honlapra, a válogatás szempontjairól nem tájékoztatják a felhasználót. A tájékoztatás különben sem erős oldala a magyaroktober.hu honlapnak. Nincs rövid történeti összefoglalás, vagy legalább egy kronológia, amely orientálná a felhasználót.

A szabad szavas keresés részben a helyszínek korabeli és jelenlegi elnevezései (például Köztársaság tér, illetve II. János Pál pápa tér) szerint történik. Minden dokumentumhoz (fényképhez, illetve összekapcsolt filmrészletekhez) tartoznak kulcsszavak is. Ezek meglehetősen általánosak: tömeg, harckocsi, napsütés (!), személygépkocsi. Az általánosság azonban gyakran félreviszi a keresőt. Ha például a Tatra típusú személygépkocsi szereplése érdekel minket, és beütjük a „Tatra” szót, négy találatot kapunk. Három a Tátra mozit érinti, egy pedig a Krisztina körút 45. szám előtt álló két személygépkocsit mutató elmosódott filmrészletet, amelyből a hátsó autóról elképzelhető, hogy Tatra típusú. Ugyanakkor a „Konverta gyár előtt” címet viselő filmrészlet egyikén láthatunk egy Tatraplan gépkocsit (kapcsolt kulcsszavak: esős idő, felirat, gyár, helyreállítás, járókelő, teherautó), miközben ez a mozgókép nem szerepelt a korábbi keresés eredményei között. A személygépkocsi kereső-szóra viszont 186 találatot kapunk, ebből nekünk kell külön válogatnunk a Pobjeda, Buick, Simca stb. típusúakat, ami meglehetősen időigényes feladat.

A harcjárművek terén különösen nagy a zűrzavar. Előfordul a harckocsi – rohamlőveg kifejezések összekeverése. Létezhet valamilyen rejtett tezaurusz is, mert találatokat kapunk a T-34, T-54, BTR kifejezésekre is, holott ezek nem szerepelnek az adott dokumentum címében, rövid leírásában, vagy hozzárendelt kulcsszavaiban. Egy példa a BTR-re: „Tüntető egy szovjet páncéloson [sic!] a Tanács körúton” című kép. Leírása: „A páncélozott szállító harcjármű az Astoria felől a Deák tér felé tart az október 25-i tüntetésen”. Kulcsszavak: „barátkozás, szovjet katona, szovjet páncélozott csapatszállító, tüntetés, tüntető”. Látható, hogy egyikben sem szerepel a BTR kifejezés!

A keresőprogram néha teljesen tévútra viszi a felhasználót. A „Köztársaság tér” keresés például kiadja a „Zászlók kítűzésével jelzik az osztrákok a határnál a záróövezet létrehozását” című filmet is, aminek természetesen nincs köze a budapesti pártháznál történetekhez!

Nagyon ritkán, csak néhány közismert fotó, film esetén történik meg az azokon szereplő személyek név szerinti azonosítása. Ilyenek a politikusok, ismertebb felkelők (például Wittner Mária a Köztársaság téren, néhány itt készült, ugyanezen a helyszínen történetekkel kapcsolatban később kivégzett felkelő személye.) De nem azonosították a „Harcképtelen rohamlővegek a József körúton, az Üllői út sarkánál” című összeállítás utolsó, hetedik részletében feltűnő Lévi Istvánt, a Corvin közti felkelők páncélos parancsnokát! Filmek esetén azokat megtekinthetjük a Youtube-n is, ahonnan azok segédprogram használatával letölthetők.

Összefoglalva megállapítható, hogy hiánypótló, de számos hiányossággal küzdő digitális adatbázis jött létre. A honlap legfőbb hiányossága az adott filmrészlet, fotó pontos azonosításának elmaradása. Nehézkes a keresés, túl általánosak a keresési kulcsszavak.

Esetleges a személyek azonosítása. Ugyanakkor jól használható például egy középiskolai tanár számára, aki a gimnázium környékén lezajlott eseményeket ismertető órán tudja a letöltött filmekkel színesíteni előadását. Helytörténészek egy kiállítás összeállításához szintén hasznosíthatják a honlapon található filmeket, illetve fényképeket, hanganyagokat. Természetesen a történelem iránt nem hivatásszerűen érdeklődő személyek is órákat eltölthetnek az adatbázisban való kereséssel, bővíthetik a forradalommal kapcsolatos ismereteiket.

Markó György

ÖTVÖS ISTVÁN – TRIEBER PÉTER (SZERK.)

A DOLGOZÓ NÉPET SZOLGÁLTÁK?

Fegyveres testületek és pártirányításuk a szocializmusban

(Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2018. 272. o., ISBN 978-6155-65-615-6)

A könyvvel azonos cím alatt rendezett nemzetközi konferenciát a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) még 2017 márciusában, ahol – az eseményről készített fényképek tanúsága szerint – szép számú érdeklődő előtt három szekcióban tizenegy előadás hangzott el. Ezek közül állította össze Ötvös István és Trieber Péter az alább ismertetett kötet anyagát. A címválasztás még annak a figyelmét is megragadja, aki nem igazán érdeklődik a magyar hadtörténelem részletkérdései iránt. A könyv külalakja azonban lehetett volna „ütösebb” is, ha felhasználják például a konferenciára, majd a kötet bemutatójára invitáló meghívó kép- és színanyagát. De – a szerkesztők tájékoztatása szerint – mivel egy könyvsorozat egyik darabjáról van szó, nem lehetett eltérni az egységes könyvborítótól. Ugyanakkor elismerően kell szólni a kötet gazdag képanyagáról, amelyet a Hadtörténeti Múzeum fotógyűjteményéből válogattak a kiadvány összeállítói.

Ötvös István nem csak a konferencia szervezője és jelen kiadvány egyik szerkesztője volt, de ő maga jelölte ki a kötet kereteit indító *Szervezés – újjászervezés. Hadsereg és fegyveres erők a kommunista Magyarországon 1945–1958.* című tanulmányában. Némileg történelemfilozófiai megközelítésben mutat rá arra a jelenségre, ahogyan az állami erőszak-monopólium kialakult a modern Európában. Írhatott bármit Lenin az állam elhalásáról, egyik diktatúra sem épített ki olyan, a társadalom minden szegmensét átfogó és ellenőrző erőszakszervezet-rendszert, mint a bolsevik. Ötvös azt a folyamatot elemzi, hogyan lett – szovjet mintára és elvárások szerint – Magyarországon ez a monopólium a pártállam zsákmánya. A NEB katonai munkacsoportjának vezetőjeként elsősorban az 1945 utáni hadseregben lezajló folyamatokat vizsgálja, kiemelve a kommunista parancsnokok irányítása alatt álló Katona-politikai osztály és a személyügyi szervek szerepét a m. kir. Honvédségtől „örökölt” tisztikar „megrostálásában”. Szerinte a második felvonás 1956 után kezdődött, amikor a forradalomban – a hatalom szempontjából legalábbis – csődöt mondott hadsereget és rendőrséget kellett újjászervezni. Helyesebben: először a „piszkos” munkát kellett a karhatalomnak elvégeznie, hiszen eltiporhatta brutális túlerejével a szovjet hadsereg a forradalmat, de valakinek meg kellett törnie a sztrájkoló munkásokat, szétzavarni a tüntető tömegeket, vezetői letartóztatásával megszüntetni a munkástanácsokban folytatott ellenállást. Persze Kádár János túl jó realpolitikós volt már akkor is ahhoz, hogy sokáig engedte volna garázdálkodni szabadsapatait. Idővel leállította a bosszú-